

Keszthelyi Ferencné Osskó Katalin

SZUBJEKTÍV VISSZAEMLÉKEZÉS

Soha nem gondoltam volna, hogy az egyetemi tanulmányaimra ennyire nehéz lesz visszaemlékezni. Felidézni a régmúltat, tanáraimat, az előadásokat, a szemináriumokat, mindazt, ami a tanulmányokkal függ össze. Ködbe vesző emléktöredékek bukkannak fel, hangulatok, foszlányok. Az él bennem igazán, hogy szerettem egyetemre járni, és a Művészettörténeti Tanszéken töltött öt év határozta meg az életemet, jóllehet a szakterület periferiáján dolgoztam. (1. kép) A latin is érdekes volt, élvezetes előadásokkal (Trencsényi-Waldapfel Imre, Sarkady János, Ritoók Zsigmond, Falus Róbert, Harmatta János, Hahn István¹), és lett pár jó barátom, érdekes emberek, de a Művészettörténeti Tanszéken éreztem magam otthonosan. Szemináriumi termünk a 18-as volt, itt tanyáztunk az órákon kívül is az egy-két évvel felettünk járókkal, és a fiatalabbakkal. Közelebből megismerhettük egymást, beszélgetéseinket sok ugratás, vidám hangulat kísérte; az együttlétek jó hangulata felejthetetlen. Az évtizedek során csak erősödött bennem az érzés, hogy évfolyamtársaimmal és a tanszéken megismert többi kollégával emberileg összetartozunk. A Lektorátus² Úri utcai székhelye, a szakmai ügyek – zsűrik, kiállítások, könyveink, a szakbizottságok – szerencsére gyakran összehoztak bennünket. Munkám során mindig számíthattam szakértelmükre, segítő közreműködésükre; sokat köszönhetek nekik, és máig tartó barátságokat mondhatok magaménak.

1957-ben kitűnő érettségivel, rossz származással, reménykedve, bizakodva, félve jelentkeztem latin–művészettörténet szakra. A magabiztosság nem volt erősségem. A szóbeli felvételin az ismereteket, általános műveltséget érintő témák után a KISZ szervezet képviselői tettek fel politikai alkalmasságomat firtató kérdéseket, többek között, hogy mi volt 56-ban Mindszenty pozitív megnyilvánulása. Jóhiszemű választ adtam: karitatív tevékenységét említettem, és hogy nem kérte vissza az egyházi nagybirtokokat. Persze beugrató kérdés volt, a bíboros minden megnyilvánulását el kellett volna ítélnem. Jelentősen összenéztek. Először az egyetem elutasított, aztán pótfelvételi eljárás keretében mégis felvettek. Jóllehet 57-ben még mindenütt folyt a politikai tisztogatás, megtorlás, gondolom az egyetemen is, és fontos volt az „éberség”, nekem nem rémlik, hogy az órákon, szemináriumokon aktuális politikai kérdések szóba kerültek volna. Dereng, hogy a

¹ Trencsényi-Waldapfel Imre (1908–1970) ókortörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja; Sarkady János (1927–2006) ókortörténész, egyetemi tanár; Ritoók Zsigmond (1929–) ókortörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja; Falus Róbert (1925–1983) ókortörténész, egyetemi tanár; Harmatta János (1917–2004) ókortörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja; Hahn István (1913–1984) ókortörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja.

² A Képző- és Iparművészeti Lektorátus székhelye, Budapest I., Uri u. 54/56.

1. Osskó Katalin egyetemi indexéből

sok a tanszék minden évfolyamának szóltak, előbb-utóbb minden sorra került – feltehetően hosszú ideje így volt. Ebből is lehetett profitálni, megismertük a felsőöket, megtudtuk, ki milyen témával foglalkozik. Közelebbi kapcsolatba persze inkább a közvetlenül felettünk járókkal kerültünk, a későbbiekben pedig az utánunk jövő évfolyamokkal. Gyakorlati óráink: prozeminárium (Zádor), múzeumi gyakorlat (Vayer).

A második évben Fülep *Esztétikatörténetet* adott elő, Vayer *Román és gótikus ikonográfiáról*, Zádor a *Trecento szobrászatáról* tartott előadást. Hallgattuk még Oroszlán Zoltán: *Antik anyagi kultúra*, Dobrovits Aladár: *Az ókori kelet művészete*, Oroszlán és Vayer: *Ókori és bizánci művészet* c. előadását. Gyakorlati óráink köre bővült: emlékmeghatározás (Zádor), múzeumi anyagismeret (Castiglione László, Szilágyi János György).

A harmadik év előadásai: Vayer: *Nyugat-európai festészet XIX-XX sz.*, Zádor: *XIX-XX. századi építészet*; *Nemzeti művészet*, Dercsényi Dezső: *Románkori építészet*, Entz Géza: *Gótika*. Aradi Nóra *Keleteurópai festészet* c. tárgya indexemben mindkét félévben „Törölve” bélyegzővel szerepel. Gyakorlati tárgyak: Rózsa György: *Forrásolvasás*, illetve Emlékmeghatározás, Dobrovits: *Iparművészeti gyakorlat*.

KISZ agitált, de szerencsére nem volt kötelező a belépés.

Sajnos egyetemi jegyzeteimet nem őriztem meg, így csak indexemre támaszkodhatom tárgyaitak áttekintésénél. Mi a karon már ötéves, kétszakos képzést kaptunk, tanári diplomával. A latin-művészettörténet párosítással egyedül voltam, ennek ellenére nem ütköztek az óráim – ezen máig csodálkozom.

Az első évben a „Bevezetések” mellett – Fülep Lajos: *Bevezetés a művészettörténetbe*, Vayer Lajos: *Bevezetés a művészettörténet forrásaiba és irodalmába*, Dercsényi Dezső: *Bevezetés az építészettörténetbe*, Voit Pál: *Bevezetés az iparművészetbe* – Vayer Lajos előadásait hallgattuk heti 4 órában: *Új műfajok kialakulása a reneszánsz kezdetén*, illetve *Új műfajok fejlődése, reneszánsz és barokk*. Zádor Anna *A barokk művészet fő kérdései hazánkban* címmel adott elő. Meglepett, hogy a folyamatból kiszakítva, in medias res kerülnek elő a témák, de hamar látni véltem okát. A korszakokat taglaló vetítettképes előadá-

A negyedik évben hallgatottak: Vayer: *Van Eyck; Rubens és a barokk*, Zádor: *Quattrocento szobrászat; Magyarországi barokk*, Tasnádiné: *Iparművészet*, Dombi József: *Módszertan*, és Aradi: *Forrásgyakorlat*.

Az ötödik év előadásai: Vayer: *Muzeológia; Európai szobrászat*, Oroszlán: *Muzeológia*. Az első félévben volt a tanári, a másodikban a múzeumi gyakorlat. A Szépművészeti Múzeum Grafikai osztályára kerültem, ez volt a megfelelő kutatási helyszín Vayerhez írt szakdolgozatom – *Diana és Acteon, Diana és Callisto mítoszának ábrázolási típusai a középkori és újkori festményeken és metszeteken* – megírásához. Kaposy Vera³ pártfogó támogatásával, biztatásával dolgozhattam. Sokat köszönhettem neki, mindig volt ideje a beszélgetésre, kedvemre nézegethettem a raktári gyűjteményt. A Szépművészetiben jól éreztem magam, örültem volna, ha muzeológusként ott kezdek, de nem kerestek új munkatársat, vagy nem találtak megfelelőnek, amit megértek.

A tanszékvezető Fülep Lajos filozófiai affinitást, tájékozottságot igénylő előadásaihoz nem voltam eléggé felkészült, és láthatóan ő sem élvezte igazán a népes évfolyamot, bár voltak, akiket figyelmére méltatott. Óráit a szemináriumi teremben tartotta, úgy emlékszem, művészetelméleti, általános esztétikai fejtegetései mellett – bár vetítés nélkül – néha említést tett a számára fontos művészekről: Izsó, Derkovits, Cézanne neve dereng ebben az összefüggésben. Vendégtanárainktól – akik, akárcsak professzoraink, szakterületük kiváló ismerői, művészettörténészei voltak – a meghirdetett korszakokról (ókor, romanika, gótika) ha nagy vonalakban is, de átfogó képet kaptunk. Tanszéki tanáraink jobbára szoros kutatási témáikra fókuszálva tartották gazdag képanyaggal, diavetítéssel kísért előadásukat, így az európai képzőművészetről és a későbbi korok építészetéről ezek tükrében kaptunk képet, főként a kiemelt időszakokra, stílusokra, országokra, összefüggésekre koncentrálni. Vayer mindig késett, fontoskodott és sietve fejezte be előadásait. Zádor Tanárnő – Mama – nem csak elismert tudós, de elhivatott pedagógus is volt, meggyőzően, érvelve, részletekbe menően, ránk figyelve adott elő. És amiről említés sem történt? Ahogy Vayer mondta: „Tessék olvasni a szakirodalmat”. Kétségtől jogos. A képhez azért hozzátartozik, hogy amennyire emlékszem, a vizsgákon az előadások anyagáról kellett számot adni.

Amikor a meghirdetett előadások címében a XX. század is szerepelt, jobbára még a XIX. század végéig sem jutottunk el. És a modern képzőművészet, építészet, formatervezés? Szóba sem került. Ennek nyilvánvalóan kultúrpolitikai okai voltak, elég, ha az akkori kortárs kiállításokra, könyvkiadásunkra gondolunk. Felteszem, tanáraink nem akartak hamis képet rajzolni a valós folyamatokról, az értékekről pedig még nemigen lehetett beszélni. És voltak stílusok, amelyek épp nem voltak „divatban”, mint például a szecesszió vagy az eklektika.

³ Kaposy Veronika (1923–1993) művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum Grafikai Osztályának munkatársa volt. Ld.: Gerszi Teréz: In memoriam Veronika Kaposy (1923–1993) / Kaposy Veronika emlékezete (1923–1993). *Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts*, 80/81. 1994. 3–7., 141–142.

Rengeteg időt töltöttem könyvtárban: a tanév folyamán főként a latin miatt, vizsgaidőszakban inkább a művészettörténeti tárgyak okán. A tanszéki könyvtárban is sok mindent megtaláltunk, és Bobrovsky Ida segítségével mindig számíthattunk, problémáinkat megértéssel, türelemmel kezelte. E mellett elsősorban a Széchényi Könyvtárban és az Egyetemi Könyvtárban kerestem, találtam meg a szakirodalmat. És ez a Vayer professzor által nevesített szakirodalom számomra ijesztőnek tűnt mennyiségileg, nem beszélve a nyelvi nehézségekről. A kötelező irodalmat igyekeztem átnézni, az ajánlottakat kézbe venni. De a vizsgákra való felkészülés alapját a lehető legrészletesebben vezetett jegyzeteink jelentették; most sajnálom, hogy ezeket csak rövid ideig őriztettem. A német és az angol, netán orosz szakirodalommal többé-kevésbé elboldogultam, a franciában férjem segített, a további kötetekben a képanyag és az adatok jelentettek fogódzót. Említést érdemel még az Idegennyelvű Könyvesbolt, ahol többek között a SKIRA modern művészeti köteteit lehetett sódárogva lapozgatni.

Persze csak néhányat tudok most megnevezni az órák kapcsán akkor olvasottakból: A Fülep és Zádor szerkesztette kétkötetes magyarországi művészettörténetet, Barát-Éber-Takács *Művészettörténetét*, Gerevich László, Dercsényi, középkori építészettel, Zádor magyar klasszicista építészettel foglalkozó kötetét, Hekler, Lyka, Kampis, Kállai Ernő könyveit, Vasarit, Erwin Panofskyt, Alois Riegl, Tolnay Károlyt. Wölfflin: *Kunstgeschichtliche Grundbegriffe*, Bode Rembrandt-kötetét, Castiglione és Dobrovits egyiptomi művészettel foglalkozó írásait. És persze kerestem az albumokat, múzeumi katalógusokat, műemléki topográfiákat.

Kíváncsiságtól hajtva nézegettem most könyvtáramat, és az alábbiakat mondhattam magaménak pénztelen egyetemistaként: Ybl Ervin: *Donatello I-III*. Amicus-kiadás, 1927 (Magyar Művészeti Könyvtár); Hekler Antal: *Leonardo da Vinci*, Magyar Irodalmi Társaság, Bp., 1927 (A Napkelet könyvtára); J. Huizinga: *A középkor alkonya*. Atheneum, Bp., é.n. (Ford. Szerb Antal); J. Burckhardt: *Az olasz renaissance műveltsége*. (Ford.: Elek Artúr) Dante, Bp., 1954; Gerő László: *Az építészeti stílusok*. Gondolat, Bp., 1958; Otto Schubert: *Gesetz der Baukunst* I-II. Leipzig, 1954; Vayer Lajos: *Rembrandt*. Képzőművészeti Alap, Bp., 1953; D. E. L. Haynes - W. Forman: *Der Parthenonfries*. Artia, Prag, 1958; Lyka Károly: *Nagy magyar művészek*. Gondolat, 1957 (Élet és Tudomány Kiskönyvtár); Varga Edit: *Egyiptom művészete*. 1958; Csemegi József: *A gótika művészete I*. 1958; Szilágyi János György: *Etruszk művészet*, 1959; Kádár Zoltán: *Ókeresztény és kora-bizánci művészet* 1959. (A TIT József Attila Szabadegyetem előadásai.) Gondolat és Képzőművészeti Alap, Bp.; Művészettörténeti ABC, Terra, Bp., 1961; A Művészet Kiskönyvtára jó néhány kis kötete; Henry Moore: *Katakomben*, R. Pieper&Co Verlag, München, 1956; François Mathéy: *Chagall*, Fernand Hazan, Paris, 1959; Reinach Salamon: *A művészet kis tükre. A képzőművészetek általános története*. Atheneum, Bp., 1906. Fordította és a magyar művészettörténeti résszel kibővítette Lázár Béla (Salamon Reinach); Lázár Béla: *Művészet*, Rózsavölgyi, Bp., 1938.

E két utóbbi bőrkötéses kötetet művészetszerető, Sopronban Csatai Endrét⁴ hallgató Nagymamámtól örököltém, ezek is segítettek a felvételre való felkészülésben, akárcsak egy nagyméretű súlyos album, a Klasszikus Képtár. Renaissance – mesterek. Győző Andor kiadása, Bp., 1928. Az albumban 60, 1–1 oldalnyi szöveggel kísért „műlap” van, ezek meglepően jó, nagyméretű színes képek. A színes képeket azért említém, mert a kézbe vett kötetek zömmel fekete-fehér, gyakran kisméretű fotókkal jelentek meg.

Szerettem a Szépművészeti Múzeumban tartott gyakorlati órákat, főként a Régi Képtárban és a szoborgyűjteményben, vagy a görög festett vázák között. Nagyon fontosak és érdekesek voltak egyetemi kirándulásaink, a műemlékek mellett kicsit megismerhettem az országot is; addig csak Visegrádig jutottam el. Máig emlékszem a jáki templommal való első találkozásomra, és Bélapátfalva is nagyon megérintett – a továbbiakat illetően bizonytalan vagyok, mit mikor láttam először.

Az egyetemi időszak első három félévében még táncoltam a Bihari néptáncgyűttesben,⁵ ez sok időt, energiát követelt, de ennek köszönhetem, hogy 58-ban, útban egy Wales-i folklórfesztiválra, pár napot töltöttünk Brüsszelben, illetve Londonban. Brüsszelben a magyar pavilon előtt adtunk műsort, és így láthattam a pavilonunkhoz készült nagyméretű műalkotásokat és a kiállítást (Egry, Csontváry, Ferenczy Béni, Ferenczy Noémi, Derkovits, talán Kovács Margit...). Voltunk az építészeti kívül-belül izgalmas szomszédos amerikai pavilonban, és persze az Atomiumban. Nagy élmény volt, egy új világ tárult fel. Londonban a magyar nagykövetségen szerepeltünk, és a városnézés mellett, ha csak egy villámlátogatás erejéig, jártunk a British-ben és a National Gallery-ben. Az egyiptomi és mezopotámiai gyűjtemény, a Parthenon fríz, a reneszánsz festmények, egy Turner kabinet és az impresszionisták, amire akkoriból emlékszem – páratlan volt az élmény. Persze a csoporttal együtt kellett haladni, nem lehetett elidőzni a műtárgyaknál, egyedül nézelődni. 58-at írtunk, BM-es kísérőnk figyelte minden lépésünket.

Ekkoriban ismertem meg későbbi férjemet, és hamarosan összeházasodtunk. Ezzel bekerültem egy komoly vonzerővel bíró műegyetemista baráti körbe is, így a végzéshez közeledve sajnos a kíváncsnál sokkal kevesebb figyelmet fordítottam arra, hogyan tovább. Nem beszélgettem erről sem tanáraimmal, sem évfolyamtársaimmal, sokuknak ekkor már konkrét elképzeléseik voltak a folytatásról. Jó jegyeim ellenére jogos kisebbségi érzésem is volt, tudtam, hogy nem leszek ígéretes művelője a szakterületnek.

Mama érezhetően szívén viselte tanítványai sorsát, mindenkire figyelt, kéretlenül is próbált segíteni. Kapacitált, menjek a TV-hez, most indítanak képzőművészeti

⁴ Csatai Endre (1896–1970) művészettörténész, a 1947-től a Soproni Múzeum igazgatója. Ld.: *Frakkok* 2. 449–462.

⁵ A Bihari János táncgyűttest Novák Ferenc koreográfus alapította 1954-ben.

műsorokat, képernyőre kerülhetnek. Eszem ágában sem volt, féltem a nyilvánosságtól, hiányzott belőlem a szereplési vágy, a meggyőzőerő. Tudtam, hogy tanár sem leszek a fent említettek miatt; a gyakorló tanítás alatt is rosszul éreztem magam a katedrán.

1962-ben diplomáztam, próbáltam állást találni, eredménytelenül. Majd váratlanul a tanszéken keresztül értesültem, hogy a Képzőművészeti Alap munkatársakat keres. Negyedmagammal kerültünk oda az évfolyamról, engem 1963. február 1-től alkalmaztak. Amikor évtizedekkel később megkaptam a személyi dossziémat, meglepve olvastam Vayer 1963. június 10-i keltezésű ajánlását, rövid jellemzését, amelyet tanszékvezetőként és a Képzőművészeti Szövetség alelnökeként írt alá. Ekkor már több hónapja dolgoztam az Alapnál. A kulturális vezetés évek óta egy minisztériumi felügyelet alá tartozó új intézmény létrehozásán munkálkodott, ahová átkerülnek az Alaptól a kétezrelékes képzőművészeti alkotások ügyei, a kiállítások engedélyezése, általában a zsűrizés. 1964. február 1-én kezdte meg működését a Képző-és Iparművészeti Lektorátus, az Alaptól átvett munkatársakkal. Vayer idealizált ajánlása célzottan erre a munkára való alkalmasságomra vonatkozott.

Végül essék szó a *Maradandóság és Változás* címmel 2000 őszén a ráckevei Savoyai-kastélyban tartott háromnapos konferenciáról, amely korosztályom már akkor megkerülhetetlen, a szakma nagyjaként számon tartott művészettörténetészeinek ünneplését tűzte ki céljául. A konferencia programját az ötletadó ad hoc bizottság fogalmazta meg, szervezte a részvételt, míg a pénzügyi lebonyolítás a Lektorátushoz került, így a megfelelő materiális feltételek megteremtése az én feladatom lett. A jó hangulatú konferencia sikeres volt, a gazdag programhoz még szép időt is kaptunk. Öröm volt számomra, hogy aktív segítője és részese lehettem egy ilyen fontos ügynek, az arra érdemesek ünneplésének. És mintha megállt volna az idő, el sem telt volna közel negyven év; sajnos Péter Mártát már elvesztettük, de újra együtt voltunk – ezek a napok is részei tanszéki emlékeimnek.